

WAARDESTELLING

**Ontmoetings- en expositieruimte, Steenfabriek Udenhout
Van Ginnekenweg 12, Udenhout (Gem. Tilburg)**

Nijmegen, 2 april 2019

De Onderste Steen
Broerdijk 15
6523 GM Nijmegen
tel. 024-6635956 / 06-28321525
info@onderstesteen.com
www.onderstesteen.com

Object

Ontmoetings- en expositieruimte, Steenfabriek Udenhout

Adres: Van Ginnekenweg 12 te Udenhout (Gem. Tilburg)

Status: geen

Ontwerp- / Bouwjaar: 1975-1976 / 1976-1977

Architect: N. Heerkens, Tilburg

Uitvoering bouw: J.A. Brekelmans aannemersbedrijf BV., Udenhout

Cv-installatie: H. de Bont BV., Tilburg

Kunstwerk: T. van Amstel, Son en Breugel

Oorspronkelijke functie: ontmoetings- en expositieruimte

Huidige functie: geen

Bijgebouwen: geen

Bezocht: 13 maart 2019

Uitgevoerd door:

De Onderste Steen, drs. M. Kruidenier

Broerdijk 15, 6523 GM Nijmegen

In opdracht van:

Brabants Landschap / dhr. M. Fliervoet

Postbus 80, 5076 ZH Haaren

Ten geleide

In 1993 stopte de steenfabricage op de heide bij Udenhout. In 2006 kwam de steenfabriek in handen van de Gemeente Tilburg, die het complex een jaar later doorverkocht aan het Brabants Landschap. Het terrein van 17 hectare wordt sindsdien grotendeels getransformeerd tot een kleinschalig agrarisch cultuurlandschap, bestaande uit houtwallen, struwelen, akkertjes en poelen. Naar verwachting ontwikkelt het zich tot een leefgebied voor soorten als das, boomkikker en kamsalamander. Een wandelpad zal het gebied recreatief ontsluiten. Het gebied vormt hiermee een belangrijke schakel tussen het *Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen* en *Nationaal Landschap Het Groene Woud*.

In oktober 2017 is gestart met de sloop van de voormalige steenfabriek. De contouren (de buitenmuren) zijn tot een bescheiden hoogte van 30 centimeter blijven staan. Op de aanwezige betonvloer zullen zich (korst)mossen vestigen en na verloop van tijd in de scheuren en spleten ook grassen, kruiden en bomen. De vegetatie-ontwikkeling zal hier langzaam verlopen.

Buiten de contouren is de asfaltverharding verwijderd. Op het gebroken steenpuin dat zich hieronder bevindt, zal vrij snel een ruderales vegetatie opstaan, bekend van stenige milieus. Planten van dit vegetatietype kenmerken zich doorgaans door hun groeikracht, bonte kleur en aangename geur.

Behalve de contouren en de betonvloeren van de fabriek blijft ook een stuk smalspoor behouden. Het transformatorgebouw zal worden veranderd in een uitkijktoren. Ook is het de bedoeling dat de voormalige ontmoetings- en expositieruimte uit 1976-1977 behouden blijft en een nieuwe, maatschappelijke bestemming krijgt als informatiecentrum, kantoor- / werkruimten en horecavoorziening. Het gebouw is bij de vaststelling van het bestemmingsplan *Buitengebied De Groene Zoom* (2014) echter wegbestemd; dat wil zeggen dat het de bestemming 'natuur / waterstaat' heeft gekregen (afb.20). Herbestemming is hierdoor niet mogelijk meer, tenzij het gebouw als 'cultuurhistorisch waardevol' wordt aangemerkt.

Het Brabants Landschap heeft het architectuurhistorisch onderzoeks- en adviesbureau De Onderste Steen te Nijmegen verzocht om het gebouw te onderzoeken op mogelijk aanwezige cultuurhistorische, architectonische en stedenbouwkundige waarden. Dit rapport is een verslaglegging van dit onderzoek.

Opzet

Deze waardestelling is tot stand gekomen aan de hand van onderzoek ter plaatse (veldwerk), in combinatie met bronnenonderzoek. Behalve het gebruikelijke literatuur- en internetonderzoek is gebruik gemaakt van het archief van de architect Noud Heerkens (dat zich bevindt in het Regionaal Archief Tilburg) en informatie aangedragen door het Brabants Landschap en 't Schoor, Heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel.

Het rapport bevat achtereenvolgens:

- een korte beschrijving van de ontwikkeling van het gebied / de locatie
- een beschrijving van de historie van het complex
- een beschrijving van het exterieur
- een beschrijving van het interieur
- een waardering
- een conclusie
- gebruikte bronnen / herkomst afbeeldingen
- bijlage: afbeeldingen

Om de cultuurhistorische waarde van dergelijke complexen te kunnen vaststellen en om een bepaalde mate van objectiviteit te waarborgen, zijn in de loop der tijd diverse methoden ontwikkeld. De hierbij gehanteerde onderzoeksmethode is die welke de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in 1991 heeft opgesteld ten behoeve van het Monumenten Selectie Project (MSP).¹ Deze criteria zijn nog altijd valide en toepasbaar op gebouwen/objecten van meer recente datum.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. Michiel Kruidenier, architectuurhistoricus (De Onderste Steen, Nijmegen), gespecialiseerd in industrieel- en naoorlogs erfgoed.

Nijmegen, april 2019

¹ Het MSP betrof een landelijke inventarisatie naar bouwkunst uit de periode 1850-1940. Zie: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Handleiding Selectie en Registratie Jongere Stedebouw en Bouwkunst (1850-1940)*, MSP-MRP, Zeist 1991.

Historie

Het landschap

Udenhout is gelegen in de zogeheten 'Roerdal-slenk': een slenk die ongeveer 25 miljoen jaar geleden ontstond en die loopt van het zuidoosten van Nederland, via het noordoosten van België naar het westen van de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen. Het Nederlandse deel wordt ook wel de 'centrale slenk' genoemd.

In de oude dekzanden, die werden afgezet in deze slenk, ontstonden door verspoelingen ingesloten leemlagen. Deze zandige leem komt bij Udenhout aan de oppervlakte. Ten noorden daarvan ontstond door vegetatieverwoesting een groot stuifzandcomplex, de Loonse en Drunense Duinen. Tussen dorp en duinen ontwikkelde zich, als gevolg van de slechte afwatering ter plaatse door de aanwezigheid van de leemlagen, een uitgestrekt broeklandschap. Dit nog steeds bestaande broeklandschap sloot aan op de ontginningen die vanuit de nederzetting Udenhout plaatsvonden.

Udenhout

Aanvankelijk bestond Udenhout uit niet veel meer dan een van west naar oost lopende straat, de 'Cruysstraat', gelegen ten westen van het gehucht Winkel. De straat vormde een verbinding tussen de noord-zuid gerichte wegen van Oisterwijk naar Heusden en van Oisterwijk naar Waalwijk. Langs deze straat vormde zich door clustering van boerderijen geleidelijk aan een uitgestrekte nederzetting. Ondanks de aansluiting op het verharde wegennet omstreeks 1850 en de aanleg van de spoorlijn Tilburg-'s-Hertogenbosch in 1881 breidde het dorp zich maar geleidelijk uit.

Afb.1. De steenfabriek omstreeks 1900.

Steenfabriek Udenhout²

Evenals in Berkel en Enschot leverden de aanwezige leemlagen in de bodem de grondstof voor enkele steenfabrieken. In 1849 werd door de gebroeders Verhoeven een steenbakkerij opgericht, die onder andere stenen leverde voor het nieuwe raadhuis (A. van Veggel, 1849). In de tweede helft van de negentiende eeuw volgden nog meer steenfabrieken, waaronder de machinale steenfabriek van de firma De Rooij en Weijers, opgericht in 1890 door de

² De geschiedenis van de Steenfabriek Udenhout is uitvoerig beschreven in: Brouwer, L. de, L. Clement-Verhoeven, J. Denissen e.a., *Over d'n oven. De geschiedenis van de leemwinning en de steenfabricage in Udenhout en Biezenmortel*, Udenhout / Biezenmortel, 4 september 2009.

aannemers Bartje de Rooij en Willem Weijers. Zij hadden gronden aangekocht van de oude Perwijshoeve 'bij de molen', ten oosten van de spoorlijn, strekkende van de Kreitenmolenstraat tot aan de Heusdensebaan. Door onenigheid over de te volgen koers, stapte Bartje de Rooij in 1897 uit het bedrijf en begon een nieuwe steenfabriek aan de Haarensesebaan (steenfabriek Sint Joseph). De 'oude' steenfabriek ging verder als Steenfabriek Weijers.

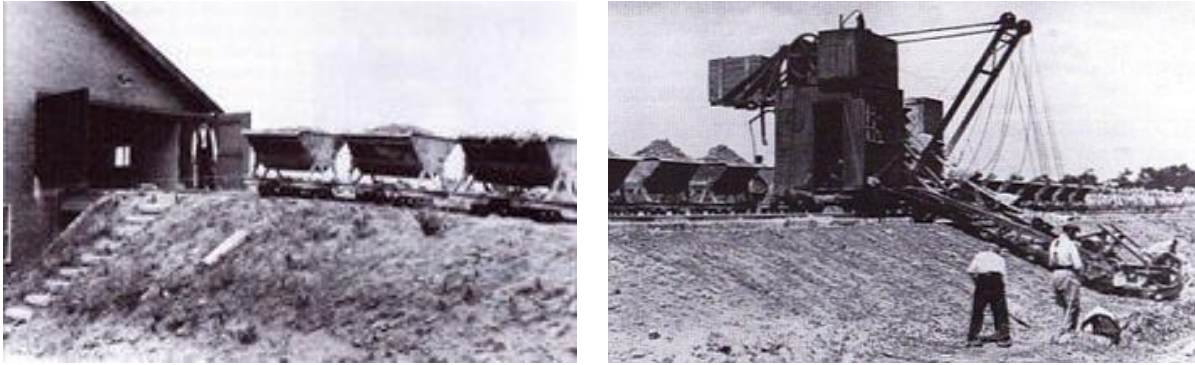
In 1918 stopte Weijers met het bedrijf en werd de fabriek overgenomen door een groep industriëlen onder leiding van de Bredase ondernemersfamilie Stulemeijer. Men maakte er een NV. van met een notering aan de Amsterdamse effectenbeurs en er kwam geld vrij voor nieuwe investeringen. In 1929 werd steenfabriek Sint Joseph aangekocht en maakte men van beide fabrieken één groot bedrijf, met vijf ovens en met kilometers lange rijen drooghutten.

Steenfabriek Udenhout ontwikkelde zich tot een van de grootste steenfabrieken van Nederland. In 1965 produceerde de fabriek 110.000 stenen per werkdag, ofwel 28 miljoen stenen per jaar. In die tijd werd gemiddeld één op de vijftig huizen in Nederland gebouwd met stenen uit Udenhout.

Eind jaren zestig ontstond er overproductie in de baksteenindustrie en kwamen er noodzakelijkerwijs saneringen. De eerste twee grote saneringsgolven kon Steenfabriek Udenhout weerstaan. Maar de derde niet. In 1973 kwam de fabriek door een vijandelijke overname van aandelen in vreemde handen. Na een reeks overnames en fusies sloot de fabriek in 1992 haar deuren. In 2007 kwam het complex in handen van Brabants Landschap, die de fabriek in 2017 liet afbreken, met uitzondering van de 'contouren', een stuk smalspoor, een transformatorgebouw en de voormalige showroom annex kantoor, dat in 1975-1976 was ontworpen door de Tilburgse architect Noud Heerkens.

Afb.2. De steenfabriek in 1973.

Afb. 3 en 4. Transport van het leem naar de steenfabriek.

A.C.J. (Noud) Heerkens (1915-2009)

Als zoon van een aannemer volgde Noud Heerkens de Ambachtsschool en de Academie voor Beeldende en Bouwende Kunsten in Tilburg. Heerkens bouwde en verbouwde naar schatting 4.000 woningen, boerderijen, bedrijfspanden, zorginstellingen en scholen in Tilburg en omgeving. Tot zijn bekendere werken behoren de Andreasschool (destijds St. Paschalisschool) aan het Lourdesplein (afb.5), woningen aan de Ringbaan-Oost en Veldhovenring (afb.6), een kruisgebouw aan de Lage Witsiebaan, het voormalig tehuis voor dak- en thuislozen De Klinkert aan de Reitse Hoevenstraat en basisscholen in de wijken het Wandelbos en 't Zand. Voor zichzelf ontwierp hij een markant woonhuis aan de Lourdesstraat 2a. Dit woonhuis (1953) en de naastgelegen woning aan de Ringbaan-Oost 451-451a (1951) zijn recentelijk voorgedragen als gemeentelijk monument. Heerkens was niet alleen actief als architect. Hij had ook een grote maatschappelijke betrokkenheid. Met veel energie en enthousiasme zette hij zich in voor diverse verenigingen zoals de verkennerij, de Sint-Vincentiusvereniging en de gemeentelijke monumentencommissie. Op latere leeftijd was hij actief lid van de BNA (Bond Nederlandse Architecten). Hij was één van de eerste leden van de Wijkraad Binnenstad.

Heerkens overleed in 2009 op 94-jarige leeftijd, na een werkzaam leven van zeventig jaar. Bij zijn dood besloeg zijn archief meer dan 120 meter aan documenten, bouwtekeningen, verslagen, boekjes, mappen en plannen. Om een goed oordeel te krijgen over de waarde van het archief, werden deskundigen uit verschillende disciplines geraadpleegd. Een kunsthistoricus, een oud-archivaris, een architect en mensen uit de beeldende en monumentale kunst bogen zich over het archief. Zij constateerden dat het archief de maatschappelijke ontwikkelingen van de twintigste eeuw nauwgezet weerspiegelt, zoals de crisis, wederopbouw en toegenomen welvaart. Maar ook specifieke ontwikkelingen zoals die binnen de stedenbouw, de ruimtelijke ordening en innovaties in de bouwpraktijk zijn goed zichtbaar in het archief. Zij kwamen tot de conclusie dat de cultuurhistorische waarde ervan groot is. Een selectie uit het archief werd overgedragen aan het Regionaal Archief Tilburg.

Afb.5. St. Paschalisschool, Lourdesplein, Tilburg.

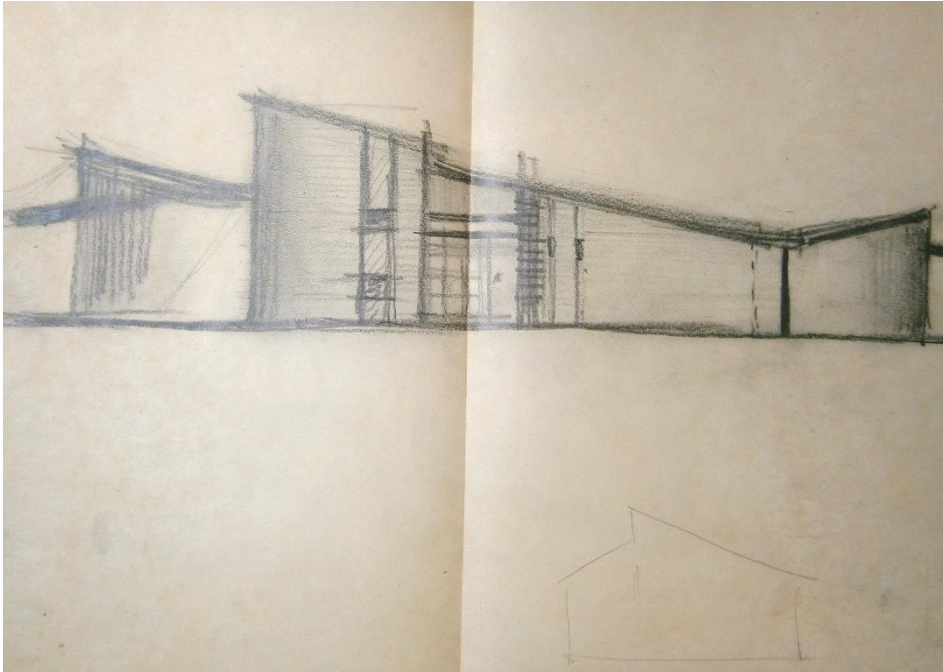

Afb.6. Woningen Ringbaan-Oost, Tilburg.

Ontmoetings- en expositieruimte

De voormalige showroom annex kantoor van de NV. Steenfabriek Udenhout v/h Weijers & Co. werd in 1976-1977 gebouwd naar ontwerp van de Tilburgse architect Noud Heerkens. Het gebouw werd ontworpen in 1975-1976; de oplevering vond plaats in 1977. De uitvoering lag in handen van J.A. Brekelmans aannemersbedrijf BV. uit Udenhout, de centrale verwarmingsinstallatie werd aangelegd door H. de Bont BV. uit Tilburg en het meubilair werd geleverd door de firma Gispen. De baksteen werd – hoe kan het ook anders – geleverd door de steenfabriek zelf.

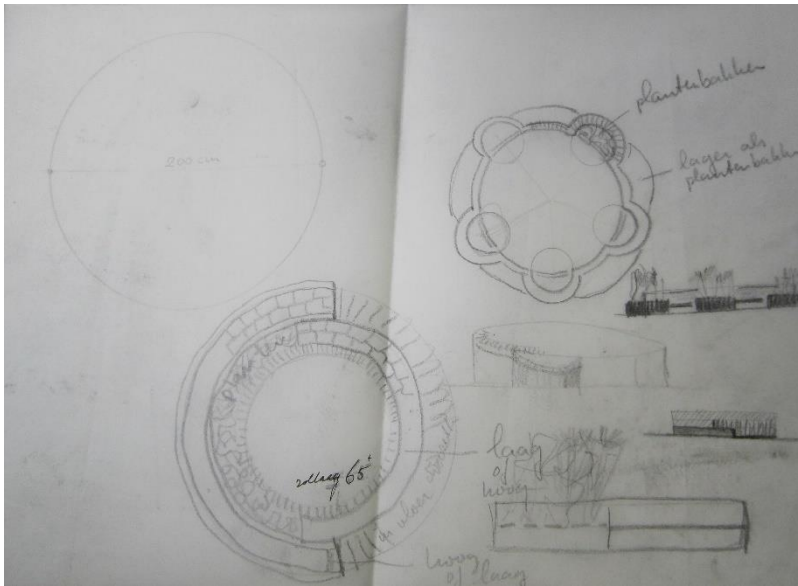
Het gebouw bestond uit een centrale expositieruimte, waaromheen vijf kleine kantoren waren gesitueerd, alsmede een zitje en een blok met toiletten, garderobe en een keuken. Een trap leidde vanuit de expositieruimte naar een kleine verdieping met een tweede zitje annex documentatieruimte en een ruimte voor de cv-installatie. Het gebouw kenmerkte zich door het gebruik van afgeronde hoeken en variatie in bouwhoogten.

Afb.7. Schets voorgevel, 1975.

Afb.8. Voorgevel en linker zijgevel, net na de bouw, 1977.

Afb.9. Ontwerpschets voor een (niet meer bestaande) plantenbak, die zich waarschijnlijk in het midden van de centrale expositieruimte bevond, 1975.

Afb.10. Interieur begane grond, met verschillende voorbeelden van tegels, ca. 1977 (Foto: Paul Hutten).

Theo van Amstel (1927-2010)

In de documentatieruimte op de verdieping werd een kunstwerk geplaatst naar ontwerp van Theo van Amstel. Het kunstwerk bestaat uit een mozaïek van diverse soorten baksteen. Theodoor Adriaan Arnold Maria van Amstel was tekenaar, beeldhouwer, schilder en vormgever. Hij genoot zijn opleiding aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam en aan de RK. Akademie voor Beeldende en Bouwende Kunsten in Tilburg. Van Amstel was vooral beroemd vanwege zijn mozaïeken in baksteen. Zijn werk hangt in tal van overheidsgebouwen door heel Nederland, zoals stadhuizen, scholen, postkantoren en gerechtsgebouwen. Zijn werk werd geplaatst op diverse locaties in Son (en Breugel), zoals de steenfabriek (1958, verloren gegaan + 1966), basisschool De Springplank (1959), zijn eigen woonhuis (1962), de voormalige Boerenleenbank (1962), het gemeentehuis (1963) en het voormalig politiebureau (1966). Ook is zijn werk geplaatst in de (stations)postkantoren van Eindhoven (1961, verloren gegaan), Uden en Meppel (1971), het voormalige arbeidsbureau in Eindhoven en naar verluidt ook in het Gemeentehuis in Tilburg.

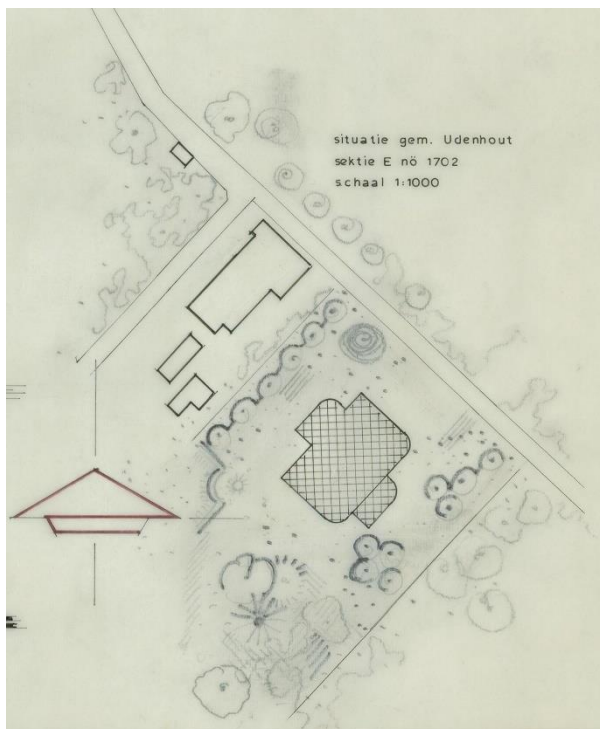

Afb.11. Gemeentehuis Son en Breugel.

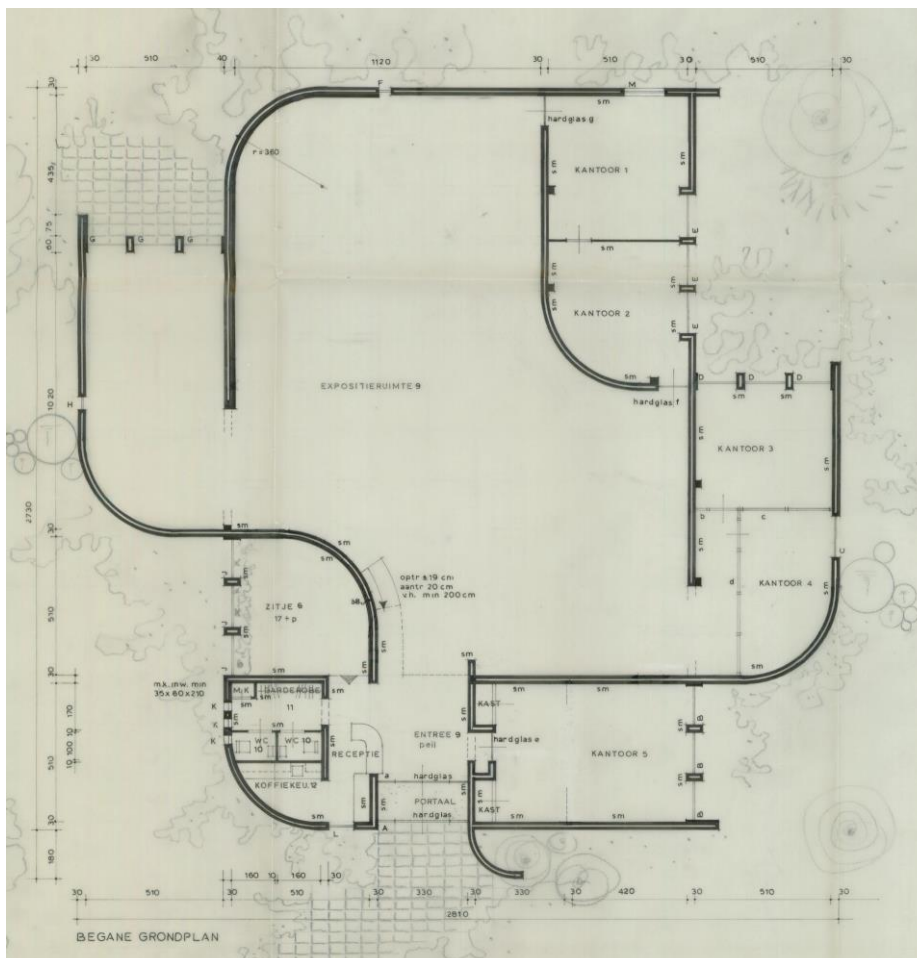

Afb.12. Zitje op de verdieping van de ontmoetings- en expositieruimte, Steenfabriek Udenhout.

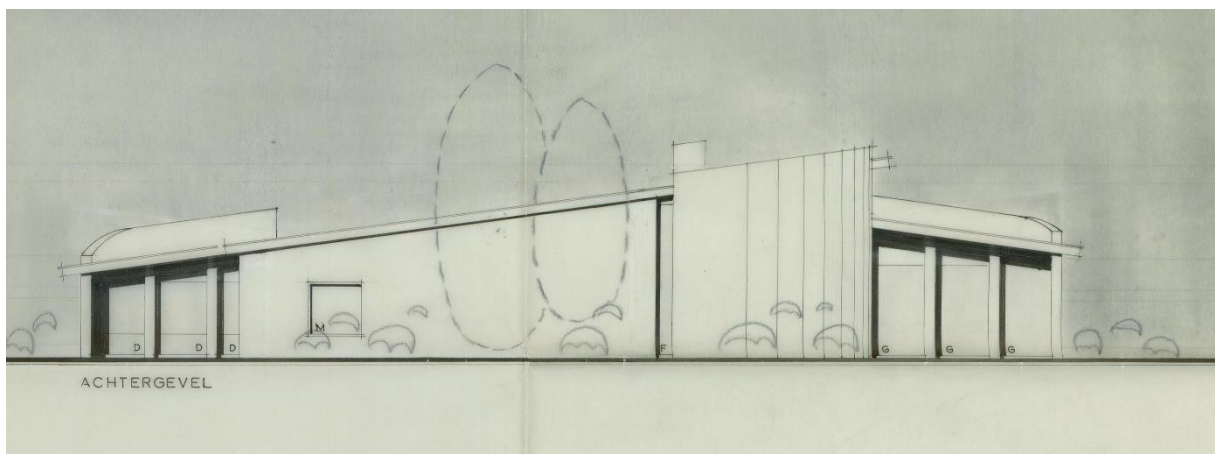
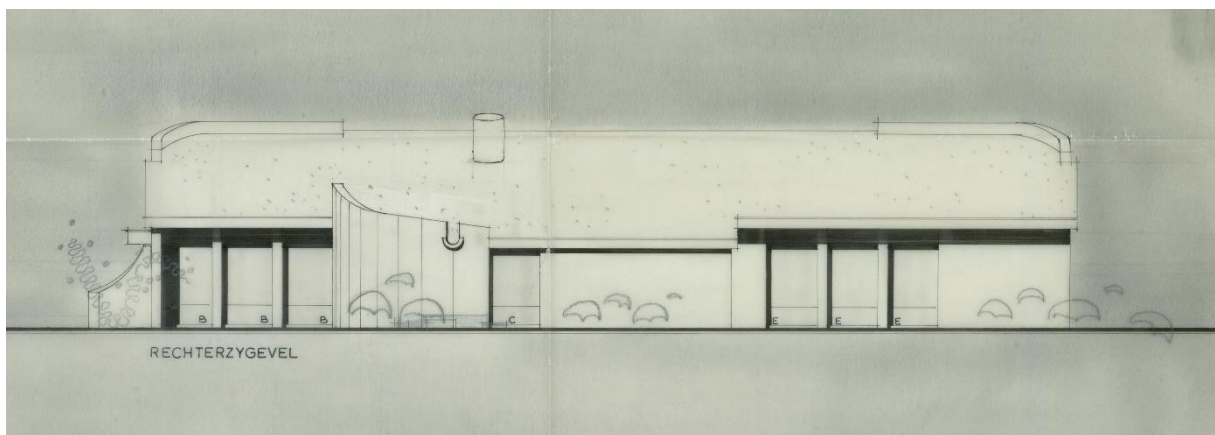
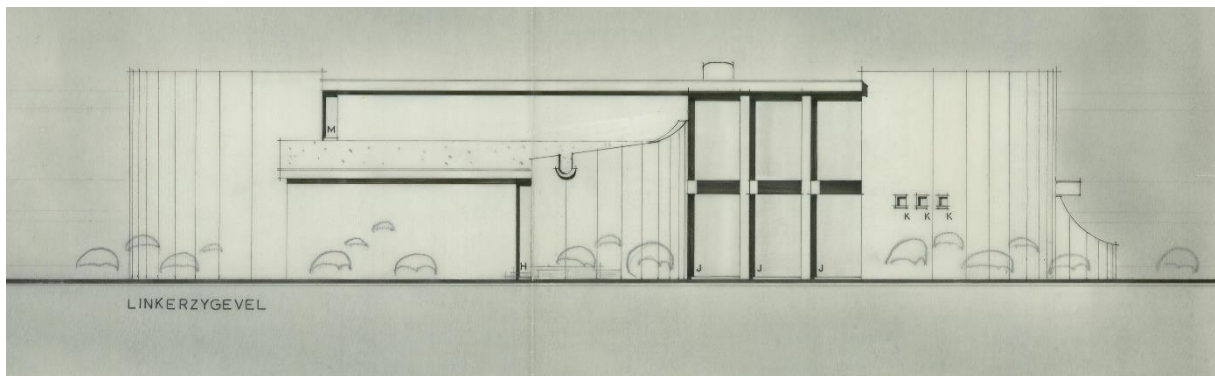
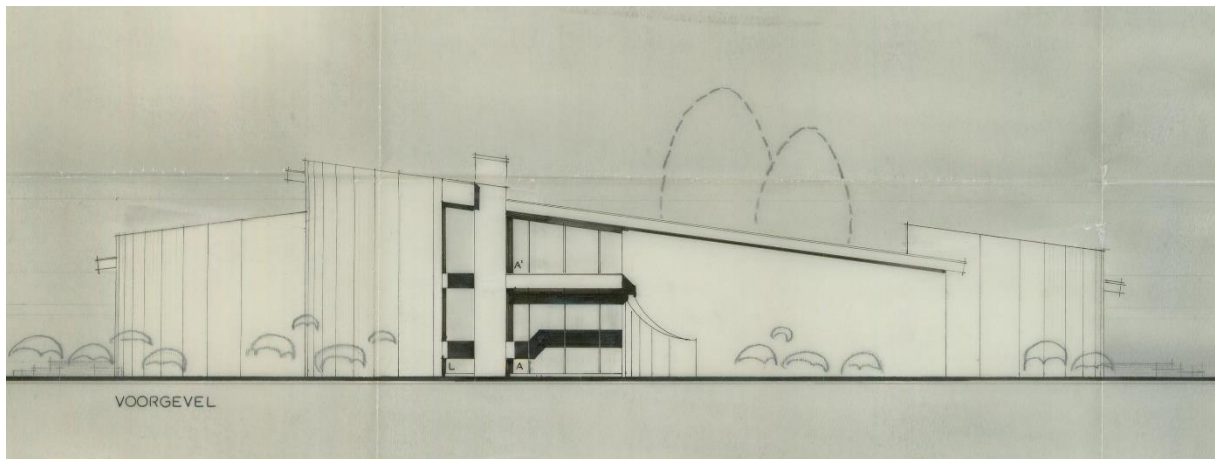
Tekeningen 1975

Afb.13. Situatietekening.

Afb.14. Plattegrond begane grond.

Afb.15 t/m 18. Gevelopstanden.

Beschrijving

Situatie (afb.13 en 21-22)

De Van Ginnekenweg loopt van de spoorlijn / Brabantsehoek in zuidoostelijke richting tot aan het Molenbaantje. Aan de noordzijde van de weg lag de eigenlijke steenfabriek, aan de zuidzijde lag een inmiddels afgebroken kantoorgebouw met ernaast de voormalige ontmoetings- en expositieruimte. Het gebied is momenteel nog volop in ontwikkeling. Rechts van het gebouw staan nog drie (geknotte) monumentale bomen.

Exterieur (afb.14 t/m 18 en 23 t/m 26)

De ontmoetings- en expositieruimte kent een complexe plattegrond. De hoofdvorm bestaat uit een rechthoek, waarvan de hoeken linksvoor en linksachter afgerond zijn. Tegen de linker- en de rechterzijgevel bevindt zich een uitbouw, waarvan de voorzijden eveneens een afgeronde vorm hebben. De voorgevel bevindt zich aan de noordoostzijde. Het dak loopt, vanaf de voorgevel gezien, schuin naar rechts af. Het dak van de linker uitbouw loopt schuin af naar links. Op het dak zijn lichtkoepels geplaatst, die recentelijk zijn vernieuwd. De gevels zijn opgetrokken uit baksteen. De deur- en vensterprofielen zijn van aluminium, alhoewel een deel van de kozijnen inmiddels is vervangen door houten exemplaren. De vensters in de buitengevel lopen bijna allemaal door tot aan vloerniveau. In het midden van de voorgevel bevindt zich een glazen ingangspartij.

Interieur (afb.19 en 27 t/m 41)

In het interieur zijn de ronde vormen van de buitenmuren doorgezet. Via de entree komt men in een kleine hal (afb.27). Links bevond zich oorspronkelijk een balie met receptie, met daarachter een keukentje, twee toiletten, een garderobe en een klein vertrek ('een zitje') (afb.28-29). Rechts van de hal bevindt zich een rechthoekig kantoor, waarvan een deel een verlaagd plafond heeft, omdat hierboven zich een ruimte voor de cv-installatie bevindt (afb.30).

Wanneer men in de hal rechtdoor gaat, komt men uit in de kern van het gebouw: de expositieruimte (afb.31-33). Om zoveel mogelijk muuroppervlak te kunnen benutten, heeft deze ruimte slechts een klein hoog geplaatst venster in de linker gevel, en een smal, staand venster in de achtergevel. De daglichttoetreding vindt plaats via ronde lichtopeningen in het plafond. De muren zijn grof gestuukt; het plafond is betimmerd met houten latten. In het midden van de ruimte bevond zich een ronde, gemetselde plantenbak, welke inmiddels is verdwenen (afb.9).

De expositieruimte geeft rechts toegang tot nog eens vier kleine kantoorruimtes (afb.35-37). Deze ruimtes hebben alle grote vensters, die uitzicht geven op het omliggende landschap. De muren bestaan (oorspronkelijk) uit schoon metselwerk en de plafonds zijn voorzien van houten latten. Links van de expositieruimte bevindt zich een vertrek waar voorheen diverse soorten plavuizen waren tentoongesteld (afb.10 en 34).

Een ijzeren trap met houten treden, waarvan de ijzeren leuning van recente datum dateert, leidt vanuit de expositieruimte naar een kleine overloop (afb.38-39). Deze overloop geeft toegang aan de cv-ruimte aan de ene zijde, en een documentatieruimte aan de andere zijde (afb.12, 19 en 40). Vanuit dit vertrek had men zowel zicht op de steenfabriek, als op het omliggende landschap. De muren zijn voorzien van een kunstwerk van Theo van Amstel. Ook bevindt zich hier een open haard.

Afb.19. Documentatieruimte, zuidzijde (vergl. afb.12).

Waardering

Om de architectuur- en cultuurhistorische waarde van gebouwen te kunnen vaststellen, zijn in de loop der tijd diverse methoden ontwikkeld om een bepaalde mate van objectiviteit te waarborgen. In dit rapport wordt de meest gangbare methode gehanteerd, zoals die door de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg (nu: de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) is ontwikkeld. Deze methode kent vijf verschillende waarderingscriteria, die hieronder worden beschreven. Daarop volgt een conclusie.

Cultuurhistorische waarden

De ontmoetings- en expositieruimte aan de Van Ginnekenweg 12 in Udenhout is in 1976-1977 gebouwd als onderdeel van de Steenfabriek Udenhout. Deze steenfabriek was destijds een van de grootste steenfabrieken van Nederland en voor Udenhout en omstreken economisch van groot belang. Ook heeft de aanwezigheid van de steenfabriek blijvend gevolgen gehad voor de inrichting van het landschap; het afgraven van de benodigde klei heeft geleid tot de zogenaamde 'Leemkuilen', een waterrijk gebied ten oosten van de voormalige steenfabriek.

Het voormalige fabrieksterrein wordt momenteel getransformeerd tot natuurgebied (zie ook afb.21). Het vormt hiermee een belangrijke schakel tussen het *Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen* en *Nationaal Landschap Het Groene Woud*. Met uitzondering van enkele restanten, zoals betonvloeren, de contouren, het transformatorgebouw en wat smalspoor, is de voormalige ontmoetings- en expositieruimte het enige gebouw van de steenfabriek dat intact is gebleven. Het gebouw vertegenwoordigt hiermee **een hoge cultuurhistorische waarde**.

Architectuur- en kunsthistorische waarden

De voormalige ontmoetings- en expositieruimte is op een bijzondere wijze vormgegeven, rekening houdend met de functie van het gebouw en de omgeving. De grote, gesloten expositieruimte wordt omringd door enkele kleinere (kantoor-)ruimten, van waaruit het omliggende landschap goed zichtbaar is, vooral dankzij het gebruik van vensters die tot aan de grond doorlopen. Zowel het aflopende dak en de ronde hoeken, als de gebruikte materiaalafwerking (met afwisselend gestuukt en schoon metselwerk), aluminium kozijnen en een houten afwerking van het plafond zijn kenmerkend voor de jaren zeventig van de twintigste eeuw. Het gebouw neemt een belangrijke plaats in binnen het oeuvre van Noud Heerkens, een architect die in Tilburg en omstreken een belangrijke stempel op de architectuur heeft gedrukt.

Het kunstwerk in het vertrek op de verdieping is kenmerkend voor het werk van de regionale kunstenaar Theo van Amstel. Het kunstwerk is onlosmakelijk met het gebouw verbonden en vormt er een wezenlijk onderdeel van.

Zowel **de architectonische, als de kunsthistorische waarde** van de voormalige ontmoetings- en expositieruimte is hoog.

Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

Stedenbouwkundig gezien vertegenwoordigt het gebouw weinig waarde. Het ligt aan een onverharde weg, midden in een landschap dat nog in ontwikkeling is. Wel is er sprake van een redelijk hoge **ensemblewaarde** met de resten van de steenfabriek, te weten de betonvloeren, de contouren, het transformatorgebouw en het smalspoor.

Gaafheid / herkenbaarheid

In de loop der tijd heeft het gebouw enkele wijzigingen ondergaan. De plavuizen vloeren en de ronde, gemetselde plantenbak zijn verdwenen en enkele kozijnen en de trapleuning zijn vervangen, dan wel aangepast. De oorspronkelijke lichtkoepels zijn vervangen door replica's. Desondanks verkeert het gebouw nog in oorspronkelijke staat. **De gaafheid** (en hiermee de herkenbaarheid) van het gebouw zijn derhalve redelijk hoog te noemen.

Zeldzaamheid

Over het fenomeen 'expositieruimtes' (al dan niet in relatie tot steenfabrieken) is tot op heden – voor zover bekend - geen onderzoek gedaan. Dit betekent dat er ook geen landelijke of provinciale inventarisaties bestaan. Het is dus niet bekend hoeveel van dergelijke gebouwen zijn gebouwd en in welke periode, waar ze staan en welke er nog over zijn.

Conclusie

De publieke waardering voor dit type erfgoed is tot op heden laag, hetgeen vooral te wijten is aan een gebrek aan onderzoek in combinatie met een geringe ouderdom. Toch zien we dat de belangstelling voor erfgoed uit de periode vanaf 1965 toeneemt. 'Geringe ouderdom' is steeds minder een belemmering om cultuurhistorie te herkennen en mee te wegen. De vroeger gehanteerde 50-jarennorm voor de aanwijzing tot monumenten is al geruime tijd losgelaten. Na onderzoeken naar architectuur uit de periode 1940-1965, richten steeds meer overheden en andere (erfgoed-)organisaties zich op de daaropvolgende periode: 'Post 1965'. Zo werd vorige jaar in Amsterdam een kantoorgebouw uit 1983-1987 aangewezen als gemeentelijk monument.³

De ontmoetings- en expositieruimte aan de Van Ginnekenweg 12 in Udenhout vertegenwoordigt een hoge cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde. Dit, in combinatie met een redelijk hoge ensemblewaarde en de redelijk hoge mate van gaafheid, leidt er toe dat het gebouw als 'zeer waardevol' gekenmerkt kan worden. Behoud van het gebouw, inclusief het aanwezig muurkunstwerk, is daarom aan te bevelen.

Wanneer men besluit om tot behoud / herbestemming over te gaan, wordt aanbevolen om enkele kenmerkende aspecten van het complex te respecteren en in een eventueel nieuw ontwerp te integreren. Het gaat om:

- het behoud van het functionele karakter van het gebouw, met de grote, gesloten expositieruimte in het midden en de naar buiten gerichte (kantoor-)ruimten eromheen;
- het respecteren van het gebruikte materiaal, te weten aluminium voor de kozijnen, (deels gestuukt) baksteen voor de gevels en een houten plafondafwerking;
- behoud van het kunstwerk in situ op de verdieping.

Nijmegen, 15 april 2019

³ *Hoofdkantoor NMB / ING (1983-1987)*, onderzoek uitgevoerd door De Onderste Steen te Nijmegen, in opdracht van de Bond Heemschut, 2016.

Gebruikte bronnen en literatuur

Literatuur

- Brouwer, L. de, L. Clement-Verhoeven, J. Denissen e.a., *Over d'n oven. De geschiedenis van de leemwinning en de steenfabricage in Udenhout en Biezenmortel*, Udenhout / Biezenmortel, 4 september 2009.
- Corten, J.-P., *Grofkeramische industrie*, in de: PIE Rapportenreeks, nr.7, Zeist, mei 1994 (herziene versie).
- Dijk, J.P.W.A. van, *Tilburg. Architectuur en stedebouw in de gemeente Tilburg 1850-1940*, in de reeks: Monumenten Inventarisatie Project, Zwolle / Tilburg 2001.
- Heerkens, J. e.a., *Noud Heerkens*, publicatie verschenen ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van Noud Heerkens en het 40-jarig bestaan van Architectenbureau Heerkens, z.p., januari 1990.
- Landlab, *Leemputten. Scenario's invulling fabrieksterrein*, november 2018.
- Loeff, K., *Industrieel erfgoed. Van buitenbeentje binnen de monumentenzorg naar boegbeeld van de erfgoedsector*, Leiden 2013.
- Michels, J.C.M., *Architectuur en stedebouw in Noord-Brabant 1850-1940*, in de reeks: Monumenten Inventarisatie Project, Zwolle / Zeist 1993.
- Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Handleiding Selectie en Registratie Jongere Stedebouw en Bouwkunst (1850-1940)*, MSP-MRP, Zeist 1991.
- Stichting Heemcentrum 't Schoor Udenhout-Biezenmortel, *Terrein Udenhoutse steenfabriek nu boomkikkerbiotoop. Brabants Landschap geeft fabrieksterrein terug aan de natuur*, brochure Open Monumentendag 2011.
- z.n., *Actueel. Ruga*, in: Het Nieuwsblad van het Zuiden, 4 april 1978, p.5.

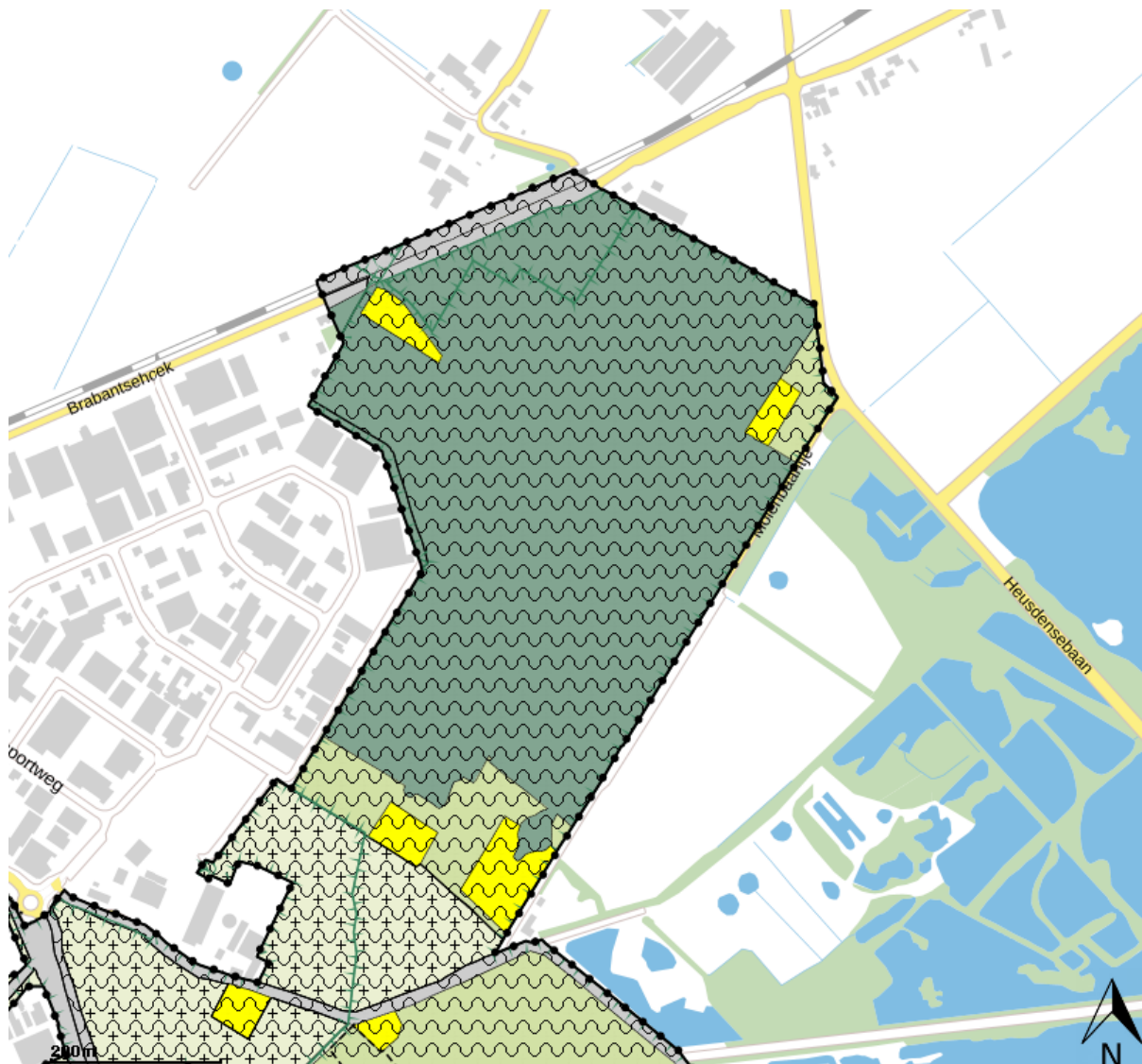
Overige bronnen

- Cultuurhistorische Waardenkaart Provincie Noord-Brabant, herziening 2016 (digitaal)
- Regionaal Archief Tilburg (archiefnr. 1426, doos 81)
- www.bhic.nl
- www.brabantslandschap.nl
- www.ruimtelijkeplannen.nl
- www.topotijdreis.nl
- www.udenhoutopdekaart.nl
- www.wikimiddenbrabant.nl

Herkomst afbeeldingen

De Onderste Steen, Nijmegen: omslag + afb.22, 27 t/m 30 en 33 t/m 41
Stichting Heemcentrum 't Schoor, brochure Open Monumentendag 2011: afb.1-2
Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC): afb.3-4
Diverse internetbronnen: afb.5-6 en 11
Regionaal Archief Tilburg: afb.7 t/m 10 en 13 t/m 18
Brouwer e.a. 2009: afb.12
www.ruimtelijkeplannen.nl: afb.20
Landlab: afb.21
James van Leuven: afb.19, 23 t/m 26 en 31-32

Bijlage: Afbeeldingen

Afb.20. Bestemmingsplan Buitengebied De Groene Zoom, 2014.

Afb.21. Huidige situatie, met in het midden de contouren van de voormalige steenfabriek en onder de ontmoetings- en expositieruimte. De afbeelding toont een van de voorgestelde scenario's voor natuurontwikkeling (Landlab i.s.m. Ecoresult).

Afb.22. Het terrein van de voormalige steenfabriek, met de betonnen vloeren, de contouren en het transformatorgebouw.

Afb.23. Voorgevel.

Afb.24. Linker zijgevel.

Afb.25. Achtergevel.

Afb.26. Rechter zijgevel.

Afb.27. Entreehal met rechts de voormalige receptie en links een kantoorruimte.

Afb.28. Voormalige receptie, met links de toegang tot het (vernieuwde) keukenblok, rechts de toegang tot de garderobe en de toiletten en (net buiten beeld rechts) de toegang tot een zitje.

Afb.29. Zitje, ter linkerzijde van de entreehal.

Afb.30. Kantoor ter rechterzijde van de entreehal.

Afb.31. Centrale ruimte (expositieruimte), gezien vanaf de entreehal, met rechts achter de gebogen muur een tweetal kantoorruimten.

Afb.32. Idem, gezien richting entree (links), met in de gebogen wand de toegang tot de linker zijvleugel.

Afb.33. Idem, met in de hoek de toegang tot de rechter zijvleugel en rechts de trap naar de verdieping.

Afb.34. Ruimte in de linker zijvleugel (vergl. afb.10).

Afb.35. Kantoor in de rechter zijvleugel.

Afb.36. Kantoor midden rechts.

Afb.37. Kantoor midden achter.

Afb. 38. Trap naar de verdieping.

Afb.39. Overloop boven de entreehal, met links de toegang tot de cv-ruimte, en rechts de documentatieruimte.

Afb.40. Documentatieruimte, noordoostzijde.

Afb.41. Documentatieruimte, oostzijde.